

Gedik Ahmet Paşa ve Vakfı

Ahmet TOPBAŞ
Afyon Müze Müdürü

Fatih Sultan Mehmet döneminin ünlü, asker, devlet adamı ve sadrazamıdır. Gençliği hakkında bilgi sahibi değiliz. Baba adı Abdullah'tır.(1) Aşık Paşazade, Ahmet Paşa'dan eserlerinde Gedik eri Ahmet diye söz eder. Buradan, onun bu ünvanı Kal'e açmak, kal'e tamir ve inşa etmekten aldığı gibi, gedik ocağından yetişmiş olduğu için aldığı da söylenebilir.(2). Ancak Paşa, büyük oğlu Mehmet Çelebi'nin oturduğu konak ve tarlaların bulunduğu Lazkiye (Denizli) Hocaoğlu Köyünü (Sarayköy) evleri ve tarlaları ile vakfiyesinde evlatlarına vakfetmiş olduğundan, burasının Gedik Ahmet Paşa'nın yurdu olduğu, Denizli Sarayköy'de yetiştiğini, burada köy zaimi iken sırası ile Alay Beyi, Sancak Beyi ve Beylerbeyliğine yükselmiş bir sipahi olduğu da varsayılabilir.

DEVLET ADAMLIGI

Adına ilk kez Fatih Sultan Mehmet'in 1459 yılında Akkoyunlular üzerine SİNOP-KOYULHISAR'a yaptığı seferde rastlıyoruz. Bu savaşta sancağı ile ileri karakol görevini yapıyorken, Uzun Hasan'ın amcazadesi Hürşit Bey komutasındaki Akkoyunlu kuvvetlerinin baskın hareketlerini, karşı bir manevra ile bozmuş ve yenilgiye uğratmıştır. Daha sonra Koyulhisar'ın alınmasında yararlıklar göstererek Fatih Sultan Mehmet'in gözüne girmiş ve güvenini kazanmıştır.

1461 yılında Şarabdar Hamza beyin Rumeli beylerbeyliğine atanması ile boşalan Anadolu Beylerbeyliğine getirilen Paşa, Anadolu Beylerbeyi olarak padişahın Rumeli seferlerine katılmış, ayrıca Sadrazam Mahmut Paşa, Sadrazam Rum Mehmet Paşa, kaynatası Sadrazam İshak Paşa komutasında Karaman ülkesine yapılan seferlerde görev almıştır. Karaman'ın fethinden

sonra Vali olarak atanan Şehzade Mustafa'ya 1459 yılında lala (Atabeg) olmuştur.

1470 yılında, Padişahın Eğriboz seferine katılan Paşa, bu savaşta gösterdiği yararlılık nedeniyle vezir rütbesine yükseltilmiştir. Alaiye Kalesi'nin sahibi Latif oğlu Kılıç Aslan'ın kayınbiraderi olan Rum Mehmet Paşa'nın Alaiye'nin fethinden başarısız olması üzerine, Paşa Alaiye'yi fethetmekle görevlendirilmiştir. Alaiye kalesini kuşatan Paşa, Kılıç Aslan'ı teslim olmaya ikna etmiş, onu ailesi ile birlikte İstanbul'a göndermiştir. Padişah da Kılıç Arslan'a Gümülçineyi malikane olarak vermiştir. Gedik Ahmet Paşa 1471 yılında Karaman oğullarının elinde bulunan İçel Kalelerinin fethi ile görevlendirilmiş, Silifke, Mekan, Gorgas kalelerini zaptetmiştir. Daha sonra Karamanoğlu Yusuf bey emrinde bir çok Türkmen beyi olduğu halde Anadolu'da ilerlemeye başlamıştır. Gedik Ahmet Paşa bunları durdurmaya çalışmış ise de askerinin azlığı nedeniyle başarı sağlayamamış ve Konya'ya geri çekilmiştir. Şehzade Mustafa ve Anadolu beylerbeyi Davut Paşanın askerleri ile birleşerek Yusuf beyi mağlup etmişlerdir. Bu savaşta Paşa, Şehzade Mustafa'nın ordusunun sağ kanadına komuta etmiştir. Karaman oğullarından Pir Ahmet, kardeşi Kasım komutasındaki orduyu İçel'e yollamış ve İçel kalelerini geri almıştır. Bunun üzerine, Paşa İçel'e yeni bir sefer düzenleyip buradaki kaleleri tekrar zaptetmiş, yeteri kadar muhafız koyup padişahın çağırması üzerine İstanbul'a dönmüştür.

- (1) Ahmet Paşa, Gedik veya Gedik Ahmet Paşa, İslâm Ansiklopedisi Cilt 1, sayfa: 193-199.
- (2) Aynı eser.
- (3) GÖKÇER Süleyman, Afyon İli Tarihi, II. cilt, Sayfa: 12/6 (Afyon Müzesi arşivinde olup basılmamıştır.)

Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan'a karşı yaptığı seferde 1473 yılında iki ordu Otlukbeli'nde karşılaşmıştır. Yapılan savaşta ordunun sağ kanadında Şehzade Bayezid emrinde Gedik Ahmet Paşa büyük yararlıklar göstermiştir. Hatta, ihmali gördüğü Bayezid'i azarladığı da rivayet edilmektedir. Bu sırada Karaman-oğullarının müttefiki Venedik - Napoli - Papa hükümetlerinin müşterek donanmaları Midilli, İzmir-Antalya, Silifke ve çevresindeki kaleleri zappederek Karamanoğlu Kasım Bey'e teslim etmiştir. Karamanoğlu Pir Ahmet bey ise İçel ve Menan'ı zaptetmiştir. Bunun üzerine Fatih, Şehzade Mustafa'yı ve Gedik Ahmet Paşa'yı buraların zaptına memur etmiş ve buraları üçüncü kez Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Bu arada Şehzade Mustafa'nın Konya'da öldüğünü duyarak Konya'ya gitmiş ve Şehzade'nin ölüsünü Bursa'ya göndermiştir. Şehzade Mustafa'nın yerine atanan Şehzade Cem Sultan'a 1474 yılında Atabeğ olmuştur. Az süre sonra, katledilen Veziri Azam Mahmut Paşa'nın yerine Veziri Azam olarak İstanbul'a çağrılmıştır.

Veziri Azam olarak Gedik Ahmet Paşa 1475 yılında Karadenizdeki Ceneviz kalelerini almakla görevlendirilmiş, Kefe, Azak ve Menkup kalelerini fetheden Paşa, Kırım Hanlığının Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmasını sağlamıştır. Paşa, Kefe kalesinin fethinde ele geçen ganimetler arasında bulunan, Altınordu Devleti Hakanı Özbek Han tarafından Hattat Bedri Hamedanî Abdullah'a yazdırılmış Kur'an-ı Kerim'i Karahisar'da yaptırdığı camide okunmak üzere Afyon'a göndermiştir.

1476 yılında Padişahla birlikte Boğdan ve Morava seferine katılmış, İşkodra'nın fethi ile görevlendirilmiştir. Ancak bu görevi kabul etmediği için Veziri Azamlıktan alınarak Rumeli Hırsarına hapsedilmiştir. Hersekzade Ahmet Paşa'nın aracılığı ile affedilen Gedik Ahmet Paşa, kaptanı derya olarak atanmış, Selanik sancağı verilerek Yunan adalarının fethine görevlendirilmiştir.

1478 yılında Limni'yi fethetmiş, Bozcaada ile Limni'ye Türklerin yerleşmesini sağlamıştır. 1479 yılında ise Kefelonya, Zanta, Santa-Maura adalarını fethetmiştir. 1480 yılında Avlonya sancağına atanarak Napoli Krallığının fethedilmesiyle görevlendirilmiş ve Otranto kalesini fethetmiştir. İtalya'nın kuzeyine doğru ilerlerken Fatih'in ölümü üzerine tahta çıkan Bayezid tarafından geri çağrılmıştır.

İtalya'dan geri dönerek Anadolu'ya Bayezid'in yanına Yenisehir'e giden Paşa, Şehzade Cem'in ordusu ile yaptığı savaşta Cem'in ordusunu bozguna uğratmıştır. Ordusu bozulan Cem Sultan ise Konya'ya doğru kaçmıştır. Bayezid ile birlikte Konya'ya gelen Paşa Cem Çelebi'nin takibi ile görevlendirilmiş, ancak Cem Çelebi'nin

Suriye'ye kaçmasını önleyemediği için Cem taraftarı olduğu gerekçesi ile Ereğli'den İstanbul'a çağrılmış, öldürülmek üzere kapıcılar odasına hapsedilmiştir. Hersekzade Ahmet Paşa ve İshak Paşa'nın aracılığı ile affedilmiştir.

Karamanoğlu Kasım Bey'in İçel'e geri dönerek Şehzade Abdullah'ın ordusunu bozguna uğratması ve Konya'yı kuşatması üzerine, Gedik Ahmet Paşa Karamanoğlunun üzerine gitmek için görevlendirilmiştir. Ancak Vezir Mustafa Paşa bertaraf edilmedikçe sefere çıkmayacağını söylemiş ve Mustafa Paşa'yı Bayezid'in öldürtmesi üzerine sefere çıkmıştır. Karamanoğlu Kasım Bey, Paşanın geldiği haberini alınca Konya'daki kuşatmayı kaldırmış ve İçel'e kaçmıştır. Bu arada Gedik Ahmet Paşa İçel'i dördüncü defa fethetmiştir.

Daha sonra Karamanoğlu Kasım Bey, Cem Çelebi'yi kandırarak Mısır'dan Anadolu'ya getirtmiş ve Konya üzerine yürümüşlerdir. Karamanoğlu ve Cem Çelebinin ordusuna bazı sancak beylerinin katılmasından Bayezid şüphelenmiş ve Paşa'yı, Çelebi Abdullah'ı Afyon'a götürmekle görevlendirmiştir. Kendisi ve Anadolu Beylerbeyinin ordusu ile birleşerek Cem Çelebi üzerine yürümüş ve Cem'in ordusunu yenmiştir. Yenilen Cem, Rodos şövalyelerine sığınmak üzere Rodos'a kaçmıştır. Gedik Ahmet Paşa, Padişah'ın emri üzerine Rodos'a elçi göndermiş, Rodos'tan İstanbul'a gelen elçilerle anlaşmaya oturmuş ise de, Rodos şövalyelerinin gartlarını beğenmediği için görüşmelerden çekilmiş, Mesih Paşa anlaşmayı yapmıştır. Bu anlaşma gartlarını eleştirdiği için Cem tarafı olarak görülen Paşa, Padişah tarafından Edirne'de verilen bir ziyafete çağrılmış ve ziyafet sonunda öldürtülerek Sarıca Paşa Camii haziresine gömülmüştür. 18 Aralık 1482.

KÜLLİYE VE VAKIF

Gedik Ahmet Paşa ordusunun kışladığı ve barındığı Afyon'a bir gönül borcu olarak 1474 yılı yaz sonlarında, Azadlı kölesi Mimar Ayaz Ağayı vekil olarak Hacı Mehmet oğlunu, tanık olarak da Mevlana Hayreddin oğlu Şemseddin'i ve Aliyüddin oğlu Osman Çelebi'yi bir külliye yaptırmak üzere göndermiştir. Vakfiye 1475 yılı Mayıs ayında Afyonkarahisar kadısı önünde düzenlenerek onaylanmıştır. Vakfiyede Mimar Ayaz ağa geçici Mütevellî olarak atanmış, Külliye'nin inşaatı üç yıl sürmüştür.

Önce camii ve Hamam daha sonra da Medrese, İmaret ve müstemlatı tamamlandı. Kartı, Eftet, Hasan Geyikler, Bozan, Yenice gibi köylerinin tamamını, Altıntaş, Bozan ve Geyikli köylerindeki değirmenleri, Kaş, Yenice, Sarayköy civarındaki kanalları ile çeltik tarlalarını, Kütahya'daki Arastayı, Lazkiye'de (Denizli'de) doku macı dükkanlarını ve hamamı, Işıklı ve İstanbul'daki hamamların gelirini külliye vakfet-

miştir. Ayrıca Kütahya'da ölen ve defnedilen eşi Abdullah kızı Fahriye hanımın türbesi için Honazın Karaođlan köyünü, evlatlarına ise büyük oğlunun oturduğu Hoccođlu (Saray köy) vakfedilmiştir. Bundan başka Denizli'deki mes-cid ile Kütahya'daki talimhane (Medrese) ye de bu vakıftan gerekli ödeneklerin ayrılması için kayıtlar konulmuştur.

CAMI

Kurtuluş caddesi üzerinde geniş bir bahçe içindedir. Ayazın taş ocaklarından getirilen kes-me tuf taşından yapılmıştır. Bir kemerin iki ta-rafına yerleştirilen iki büyük kubbeli ana mekan ile yanlardaki birer küçük mekandan oluşur. Ke-merin açmaması için yanlara payanda yerine bir evyanın iki yanında birer oda eklenmiştir. Bu o-daların mutfak ve kiler olarak kullanıldığı söylen-mektedir. Son cemaat mahalli, beş kubbeli, sü-tunlu revak halindedir. Minaresi yivlidir ve yivler arası Kütahya çinileri ile bezelidir. Mermer ve ahşap iççiliği çok özenli yapılmıştır. Yazı ve süslemeler ise Samsun'lu Abdüssamet oğlu Nak-kaş Hasan tarafından yapılmıştır. Camiin 1795 yılından önceki büyük zelzeleden iki kubbesi ve bir mermer sütunu yıkılmış, Müftizade Ahmet efendinin mütevellî olduğu 1795 yılında onarıl-mıştır. Şu andaki kitabe bu onarım kitabesidir. Kitabenin şairi Feyzi'dir. Daha sonra 1938-1948 yıllarında eski Afyon valisi yeni Vakıflar Genel Müdüriü Fahreddin KİPER tarafından esaslı bir onarıma tabi tutulmuş, bozulan kitabeler Hakkı Altınbezer tarafından yeniden aslına uygun biçimde yazılmıştır.

HAMAM

Camiin kuzey-doğu tarafında olup çifte ha-mam biçiminde ve sıralı moloz taş biçiminde ya-pılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1965 yı-lında onarılmıştır. Önünden cadde geçmesi ile **kadınlar kısmı arkaya, erkekler kısmı cadde ta-rafına alınmıştır.**

MEDRESE

Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olmasına karşın kullanma hakkı Kültür ve Turizm Bakan-lığına verilen, Camiin güney-batısında ve cami-den 1,5-2 m kadar yüksek üzerine yapılmıştır. Bir **ıç bahçe** etrafında iki tarafı revaklı 26 kubbeli, bir yazlık, bir kışık dersane, oniki hücre ve bir sibyan bölümünden oluşmuştur. Medresenin gü-neyinde, bugün temelleri bulunan, mutfak ve imaret olduğunu zannettiğimiz bir bina olmalıdır. Ancak zamanında yıkılmıştır.

Celali ve Softa isyanlarında harap olan Med-resenin, 1670 yılında oturulamayacak halde ol-duğu eski kayıtlardan öğrenilmektedir. Birinci Dünya Savaşında tutsaklar için hapishane ola-rak kullanılmıştır. 1931 yılında Müze yapılmak üzere rahmetli Hocamız Süleyman GÖNÇER ta-rafından onartılmış ve 1970 yılına kadar karma müze olarak kullanılmıştır.

1970 yılında kapatılmış, 1978 yılında Türk - İslam Eserleri Müzesi olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığınca onarılmaya başlanmış, an-cak tamamlanamamıştır. 1985 yılında tamamlanarak açılması plânlanmıştır. Bu arada 1983 yı-lında çevresindeki evler kamulaştırılmış ve yı-kılarak etrafı açılmıştır.

KÜTÜPHANE

Gedik Ahmet Paşa'nın külliyesinde bir de kitaplık olduğunu vakfiyeden ve yazılı kaynak-lardan öğreniyoruz. Bugün Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi olarak adlandırılan Kütüpha-ne'de 1049 adet Arapça, 104 adet Türkçe, 120 adet Farsça ve 179 adet karışık olmak üzere toplam 1432 adet el yazması eser mevcuttur. Bunların yanında yaklaşık 48.000 adet kitapla okuyucuya hizmet vermektedir.

Bu vesile ile saygılar sunarım.